

Cele badawcze badań pedagogicznych

31 lipca 2026

Jednym z podstawowych warunków prawidłowego zaplanowania i przeprowadzenia badań pedagogicznych jest możliwie precyzyjne określenie ich celu. Każde postępowanie badawcze powinno rozpoczynać się od ustalenia, co badacz zamierza osiągnąć, jakie zjawisko chce poznać oraz w jakim kierunku będzie prowadził swoje działania. Brak jasno sformułowanego celu może doprowadzić do przypadkowego gromadzenia informacji, wyboru niewłaściwych metod, a w konsekwencji do sformułowania wniosków, które nie odpowiadają rzeczywistemu przedmiotowi badań. Cel pełni zatem funkcję porządkującą i nadaje całemu procesowi badawczemu określony kierunek.

W badaniach pedagogicznych właściwe określenie celu ma szczególne znaczenie, ponieważ ich przedmiotem są zazwyczaj złożone zjawiska związane z wychowaniem, nauczaniem, uczeniem się, opieką, rozwojem osobowości oraz funkcjonowaniem człowieka w różnych środowiskach społecznych. Procesy te pozostają pod wpływem wielu czynników, dlatego nie można ich badać bez wcześniejszego sprecyzowania, który aspekt rzeczywistości ma zostać poddany analizie. Inaczej zostanie zaplanowane badanie dotyczące motywacji uczniów do nauki, inaczej analiza przyczyn niepowodzeń szkolnych, a jeszcze inaczej ocena skuteczności współpracy nauczycieli z rodzicami.

Zdaniem Tadeusza Pilcha zasadniczym celem poznania naukowego jest zdobywanie wiedzy możliwie ścisłej, pełnej, ogólnej, prostej i charakteryzującej się odpowiednią zwartością informacji. Oznacza to, że badacz powinien dążyć nie tylko do zgromadzenia dużej liczby danych, ale przede wszystkim do ich uporządkowania, wyjaśnienia i przedstawienia w sposób zrozumiały. Sama liczba uzyskanych informacji nie przesądza jeszcze o wartości badania. Istotne jest, czy dane odpowiadają

na postawione pytania, czy zostały zebrane w sposób rzetelny oraz czy pozwalają na sformułowanie uzasadnionych wniosków.

Cel badań można rozumieć jako punkt, do którego zmierza badacz, a także jako rezultat, jaki chce osiągnąć w wyniku podjętego postępowania. W tym znaczeniu cel odpowiada na pytanie: po co prowadzone są badania? Może nim być opisanie określonego zjawiska, rozpoznanie jego rozmiarów, ustalenie przyczyn, sprawdzenie zależności między zmiennymi, porównanie różnych grup, ocena skuteczności określonego działania lub opracowanie propozycji zmian. W pedagogice poznanie naukowe nie powinno ograniczać się wyłącznie do opisywania rzeczywistości. Powinno również umożliwiać bardziej świadome i skuteczne działanie wychowawcze, dydaktyczne oraz opiekuńcze.

Poprawnie sformułowany cel badań powinien odznaczać się przede wszystkim konkretnością. Nie może być przedstawiony w sposób zbyt ogólny, na przykład jako „poznanie problemów uczniów” albo „zbadanie funkcjonowania szkoły”. Tak szerokie sformułowania nie wskazują dokładnie, co ma zostać poddane analizie. Znacznie bardziej użyteczny jest cel określający konkretny obszar, grupę badanych i zakres analizowanego zagadnienia, na przykład: poznanie opinii uczniów klasy ósmej na temat czynników wpływających na ich motywację do nauki matematyki.

Drugą ważną cechą celu jest jasność. Sformułowanie powinno być jednoznaczne i zrozumiałe zarówno dla autora badań, jak i dla odbiorcy pracy. Należy unikać pojęć nieprecyzyjnych, wieloznacznych oraz takich, których znaczenie nie zostało wcześniej wyjaśnione. Jeżeli celem badania jest określenie poziomu aktywności, dojrzałości, motywacji lub skuteczności, badacz powinien ustalić, w jaki sposób rozumie te terminy oraz za pomocą jakich wskaźników zamierza je rozpoznawać.

Cel badań powinien być również realny. Realność oznacza takie określenie zamierzeń, aby ich osiągnięcie było możliwe w warunkach, jakimi dysponuje badacz. Należy uwzględnić czas

przeznaczony na realizację badań, dostęp do uczestników, możliwości organizacyjne, środki techniczne, koszty oraz własne przygotowanie metodologiczne. Student przygotowujący pracę dyplomową nie powinien na przykład planować badań obejmujących wszystkich uczniów szkół podstawowych w kraju, jeżeli ma możliwość przeprowadzenia ankiety jedynie w kilku klasach jednej placówki.

Realistyczne podejście do celu nie oznacza rezygnacji z ambitnych zagadnień. Wymaga jednak odpowiedniego zawężenia problematyki i dostosowania jej do rzeczywistych możliwości. Lepiej dokładnie zbadać jedno konkretne zjawisko w wybranej grupie niż powierzchownie analizować bardzo rozległy problem. Zbyt szeroki cel prowadzi często do gromadzenia przypadkowych danych, trudności w ich interpretacji oraz formułowania ogólnych wniosków, które nie mają wystarczającego uzasadnienia.

Przy projektowaniu badań należy również uwzględnić możliwość zastosowania odpowiednich metod, technik i narzędzi badawczych. Cel powinien być sformułowany w taki sposób, aby możliwe było jego osiągnięcie za pomocą dostępnych sposobów zbierania danych. Jeżeli badacz chce poznać opinie i przekonania uczniów, może zastosować ankietę lub wywiad. Jeżeli interesuje go zachowanie dzieci podczas zajęć, bardziej odpowiednia może być obserwacja. Z kolei badanie wpływu określonej metody nauczania na wyniki uczniów może wymagać przeprowadzenia eksperymentu pedagogicznego lub porównania dwóch grup.

Cel badań pozostaje w ścisłym związku z przedmiotem badań, problemami badawczymi oraz hipotezami. Przedmiot wskazuje, co zostanie poddane analizie, natomiast cel wyjaśnia, po co analiza jest prowadzona. Problemy badawcze przyjmują zazwyczaj formę pytań, na które badacz poszukuje odpowiedzi. Hipotezy stanowią zaś przewidywane odpowiedzi na niektóre z tych pytań. Wszystkie elementy powinny być ze sobą zgodne. Jeżeli celem jest poznanie opinii rodziców na temat współpracy ze szkołą,

problemy badawcze powinny dotyczyć tych opinii, a nie na przykład wyników edukacyjnych uczniów.

Cele mogą mieć charakter ogólny i szczegółowy. Cel główny przedstawia zasadnicze zamierzenie całego przedsięwzięcia badawczego. Powinien obejmować najważniejszy problem analizowany w pracy. Cele szczegółowe rozwijają natomiast cel główny, wskazując konkretne obszary, które zostaną zbadane. Jeżeli głównym celem jest poznanie motywacji młodzieży do nauki, cele szczegółowe mogą dotyczyć określenia najważniejszych czynników motywujących, znaczenia ocen, wpływu rodziców, roli nauczyciela oraz związku między zainteresowaniami a zaangażowaniem w naukę.

Dobrze sformułowane cele szczegółowe ułatwiają przygotowanie narzędzia badawczego. Każdy z nich może zostać przełożony na konkretne pytania ankietowe, zagadnienia poruszane w wywiadzie albo kategorie uwzględniane w arkuszu obserwacji. Pozwala to uniknąć sytuacji, w której część pytań nie ma związku z tematem badań lub nie dostarcza informacji potrzebnych do realizacji celu.

Tadeusz Pilch i Teresa Bauman wyróżniają między innymi cele eksploracyjne, opisowe oraz wyjaśniające. Podział ten odnosi się do rodzaju wiedzy, jaką badacz zamierza uzyskać. Cele te nie zawsze muszą występować oddzielnie. W jednym projekcie badawczym mogą się wzajemnie uzupełniać. Badanie może rozpocząć się od rozpoznania nowego zjawiska, następnie prowadzić do jego szczegółowego opisu, a w dalszej kolejności do próby wyjaśnienia przyczyn.

Cele eksploracyjne

Cele eksploracyjne związane są z wstępnym rozpoznawaniem zjawisk, problemów, środowisk lub grup, które nie zostały jeszcze dostatecznie poznane. Eksploracja oznacza poszukiwanie, odkrywanie oraz orientowanie się w określonym obszarze rzeczywistości. Badania takie podejmuje się zazwyczaj

wtedy, gdy wiedza na dany temat jest niewielka, nieuporządkowana albo nie pozwala jeszcze na sformułowanie precyzyjnych hipotez.

Podstawowym zadaniem badań eksploracyjnych może być ustalenie najważniejszych faktów dotyczących badanego zagadnienia. Badacz stara się rozpoznać, jakie elementy składają się na analizowane zjawisko, kto jest jego uczestnikiem, w jakich warunkach ono występuje oraz jakie problemy wymagają dalszej analizy. Na tym etapie nie zawsze dąży się do uzyskania ostatecznych odpowiedzi. Istotniejsze jest stworzenie ogólnego obrazu sytuacji i wskazanie kierunków przyszłych badań.

Przykładem może być wstępne rozpoznanie sposobów wykorzystywania przez uczniów narzędzi sztucznej inteligencji w nauce. Jeżeli zjawisko jest nowe, badacz może najpierw ustalić, ilu uczniów korzysta z takich rozwiązań, do jakich celów je wykorzystuje, jakie dostrzega korzyści i zagrożenia oraz jakie problemy pojawiają się w praktyce szkolnej. Dopiero na podstawie tych informacji możliwe będzie sformułowanie bardziej szczegółowych pytań i hipotez.

Cele eksploracyjne obejmują również tworzenie ogólnych, intelektualnych obrazów badanych warunków. Oznacza to próbę uporządkowania obserwowanej rzeczywistości i wyróżnienia jej najważniejszych składników. Badacz może tworzyć wstępne kategorie, rozpoznawać powtarzające się sposoby zachowania oraz wskazywać możliwe zależności między zjawiskami. Wyniki takich badań mają często charakter orientacyjny i nie powinny być zbyt szeroko uogólniane.

Eksploracja służy także generowaniu nowych idei, przypuszczeń i hipotez. W trakcie wstępnych badań mogą pojawić się zależności, których wcześniej nie przewidywano. Rozmowy z uczestnikami, obserwacja ich zachowania albo analiza dokumentów mogą zwrócić uwagę badacza na kwestie pomijane w dotychczasowych opracowaniach. W ten sposób badania eksploracyjne stają się podstawą do przygotowania kolejnych,

bardziej precyzyjnych projektów.

Do celów eksploracyjnych należy również określenie wykonalności planowanych badań. Badacz może przeprowadzić badanie pilotażowe, aby sprawdzić, czy pytania są zrozumiałe, czy narzędzie dostarcza potrzebnych informacji oraz czy dostęp do grupy badanej jest możliwy. Pozwala to wykryć błędy przed rozpoczęciem właściwego postępowania. Eksploracja może więc służyć rozwijaniu i doskonaleniu technik pomiaru oraz sposobów opisu danych.

Cele opisowe

Cele opisowe, określane również jako deskrypcyjne, wiążą się z możliwie dokładnym przedstawieniem określonego fragmentu rzeczywistości pedagogicznej. Badacz zmierza do ustalenia, jak wygląda dane zjawisko, jakie ma cechy, jak często występuje, kogo dotyczy i w jakich warunkach się pojawia. Nie musi jeszcze wyjaśniać jego przyczyn, lecz powinien przedstawić je w sposób uporządkowany, szczegółowy i zgodny ze zgromadzonym materiałem.

Przedmiotem opisu mogą być między innymi osiągnięcia edukacyjne uczniów, sposoby spędzania wolnego czasu, stosowane przez nauczycieli metody pracy, formy współpracy szkoły z rodzicami czy zachowania dzieci w grupie rówieśniczej. Badacz może ustalać liczebność poszczególnych kategorii odpowiedzi, porównywać grupy oraz określać stopień nasilenia danych cech.

Celem badań opisowych jest wytworzenie szczegółowego i możliwie wiernego obrazu rzeczywistości. Wymaga to właściwego doboru wskaźników oraz narzędzi. Jeżeli badacz chce opisać poziom aktywności uczniów podczas lekcji, powinien określić, jakie zachowania uzna za przejawy aktywności. Mogą to być między innymi zgłaszanie się do odpowiedzi, zadawanie pytań, wykonywanie poleceń, udział w dyskusji lub współpraca w grupie.

Cele opisowe obejmują również odnoszenie nowych danych do wiedzy już istniejącej. Wyniki mogą zostać porównane z rezultatami wcześniejszych badań, danymi dotyczącymi innych grup albo założeniami przedstawionymi w literaturze. Pozwala to ustalić, czy analizowane zjawisko przebiega podobnie jak w innych środowiskach, czy też posiada cechy szczególne.

Badania opisowe mogą prowadzić do tworzenia kategorii, klasyfikacji oraz typologii. Badacz porządkuje zebrany materiał, wyróżniając powtarzające się sposoby zachowania, postawy lub cechy. Może na przykład wyodrębnić różne typy motywacji uczniów, style współpracy rodziców ze szkołą albo sposoby reagowania nauczycieli na trudne zachowania. Takie klasyfikacje ułatwiają analizę złożonej rzeczywistości.

Ważnym zadaniem badań opisowych jest również przedstawianie kolejnych etapów lub stadiów określonego procesu. Można w ten sposób analizować rozwój umiejętności czytania, przebieg adaptacji dziecka do przedszkola, proces włączania ucznia do grupy albo kolejne etapy realizacji programu profilaktycznego. Opis powinien uwzględniać zarówno przebieg zdarzeń, jak i kontekst sytuacyjny, w którym się odbywały.

Cele wyjaśniające

Cele wyjaśniające wykraczają poza samo rozpoznanie i opis zjawiska. Ich zadaniem jest ustalenie, dlaczego dane zjawisko występuje, jakie czynniki mają wpływ na jego przebieg oraz jakie zależności zachodzą między analizowanymi zmiennymi. Badacz dąży więc do poznania mechanizmów odpowiedzialnych za określone zachowania, postawy, osiągnięcia lub trudności.

Przykładem może być badanie przyczyn niepowodzeń szkolnych. Sam opis pozwala ustalić, ilu uczniów osiąga niskie wyniki, z jakich przedmiotów oraz w których klasach problem występuje najczęściej. Cel wyjaśniający wymaga natomiast sprawdzenia, jakie czynniki mogą odpowiadać za te trudności. Mogą to być między innymi brak systematycznej pracy, niska motywacja,

nieobecności, problemy rodzinne, niedostosowanie metod nauczania lub trudności rozwojowe.

Badania wyjaśniające mogą służyć testowaniu założeń i przesłanek istniejących teorii. Badacz sprawdza, czy przewidywane zależności znajdują potwierdzenie w zebranych materiale. Może na przykład analizować, czy pozytywna informacja zwrotna rzeczywiście zwiększa zaangażowanie uczniów albo czy dobra atmosfera w klasie wiąże się z wyższym poczuciem bezpieczeństwa.

Cele wyjaśniające obejmują także rozwijanie i wzbogacanie teorii. Wyniki badań mogą wskazać, że dotychczasowe wyjaśnienia są niewystarczające lub wymagają uwzględnienia dodatkowych czynników. Badacz może też porównywać kilka możliwych interpretacji i ustalać, która z nich najlepiej odpowiada zgromadzonym danym.

Ważne jest jednak zachowanie ostrożności. Współwystępowanie dwóch zjawisk nie musi oznaczać, że jedno bezpośrednio wywołuje drugie. Jeżeli uczniowie o wysokiej frekwencji osiągają lepsze wyniki, nie można automatycznie stwierdzić, że sama obecność na zajęciach jest jedyną przyczyną sukcesu. Znaczenie mogą mieć również motywacja, wsparcie rodziców, wcześniejsza wiedza czy poziom zdolności.

Cele wyjaśniające pozwalają wiązać pojedyncze problemy z bardziej ogólnymi prawidłowościami. Dzięki temu badania nie odnoszą się wyłącznie do jednej klasy lub placówki, lecz mogą wносить wiedzę przydatną do rozumienia szerszych procesów wychowawczych i dydaktycznych. Możliwość uogólniania zależy jednak od sposobu doboru badanych, liczebności próby oraz jakości zastosowanych narzędzi.

Podsumowując, cele badawcze stanowią jeden z najważniejszych elementów każdego projektu pedagogicznego. Wyznaczają kierunek całego postępowania, wpływają na sposób formułowania problemów, dobór metod oraz interpretację wyników. Powinny być

jasne, konkretne, realne i dostosowane do możliwości badacza. Cele eksploracyjne służą wstępnemu rozpoznawaniu nowych lub słabo poznanych zagadnień, cele opisowe umożliwiają dokładne przedstawienie analizowanej rzeczywistości, natomiast cele wyjaśniające pozwalają ustalać przyczyny oraz zależności między zjawiskami.

W praktyce badawczej wymienione cele często się uzupełniają. Badacz najpierw poznaje określone zjawisko, następnie je opisuje, a później podejmuje próbę wyjaśnienia jego przyczyn. Prawidłowe ustalenie celów umożliwia uporządkowane i rzetelne przeprowadzenie badań, a także zwiększa wartość uzyskanych wniosków. Dzięki temu poznanie naukowe może służyć nie tylko poszerzaniu wiedzy pedagogicznej, lecz również doskonaleniu praktyki wychowawczej, dydaktycznej i opiekuńczej.

Jeśli potrzebujesz pomocy w pisaniu nowej pracy z pedagogiki, to polecamy serwis [pisanie prac z pedagogiki](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac.